

MEKÂN VE TEMSİLİYET: HACI BAYRAM VELİ'NİN ANKARA KENT KİMLİĞİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

SPACE AND REPRESENTATION: THE POSITION AND SIGNIFICANCE OF
HACI BAYRAM VELİ WITHIN ANKARA'S URBAN İDENTİİY

OĞUZ KAĞAN BAYRAKDAR*

Sorumlu Yazar

Öz

Frederic Gros, şehirde yürüyüşün belirli bir felsefeye sahip olduğunu öne sürer. Hem kısa hem de uzun mesafeli yürüyüşler, bireylere özgürlük, kaçış, ferahlama, tanıma, bilgilenme ya da dış dünya ile bağlantı kurma imkânı sunar. Bu süreçte, planlı ya da spontane olarak gerçekleşen yürüyüşler esnasında kentsel mekânlar, bireylerde çeşitli duygusal tepkilerin ortaya çıkmasına yol açar. Tarihi, kültürel, sosyolojik ya da modern imgeler barındıran kentsel alanlar, bireylerin şehirle bağ kurmasında etkili rol oynamaktadır. Ankara, mekân-birey ilişkisini inceleyebileceğimiz örnek şehirlerden biridir. Hem tarihi dokusu hem de başkent konumunun getirdiği bürokratik mekânların yanı sıra, eğitim ve sanat faaliyetleri de kentin kimlik oluşumunda belirleyici etmenlerden ola gelmiştir. Ayrıca, çeşitli mekânlar ve isimler de Ankara'nın tanımlayıcı dinamikleri arasında yer almaktadır. Bu bağlamda, Ankara'nın kimlik inşasında öne çıkan figürlerden Hacı Bayram Veli, şehir içinde çeşitli mekânlar aracılığıyla temsil edilmekte ve kentin kimliğinde güçlü izler bırakmaktadır. Çalışmanın amacı Hacı Bayram Veli'nin mirasını yansıtan mekânların Ankara kent kimliğine ne ölçüde etki ettiğini saptamaktır. Bu amaca ulaşabilmek için ilgili literatür disiplinlerarası perspektif doğrultusunda değerlendirilmiş ve yerinde gözlem yapılarak temsili mekânlar incelenmiştir. Makalede öncelikle, kimlik bağlamında kentsel mekânlar tanımlanmış; ardından Hacı Bayram Veli'nin ve Ankara'da temsil edildiği mekânların kent kimliği üzerindeki yeri ve önemi tartışılmıştır. Mekân olarak Hacı Bayram Veli Camii ve Türbesi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Hacı Bayram Veli Müzesi ve Hacı Bayram Veli Evi seçilmiştir. Böylece, Hacı Bayram Veli'nin incelenmesi yalnızca dini mekân boyutuyla sınırlı kalmayıp, üniversite, müze ve ev gibi farklı kentsel mekân perspektifleriyle de ele alınarak literatüre yeni bir bakış açısı sağlamak amaçlanmaktadır. Çalışma sonucunda, farklı mekânlar aracılığıyla Hacı Bayram Veli kültürünün Ankara kent kimliğine katkı sağladığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Mekân, Ankara, Kimlik, Hacı Bayram Veli, Üniversite, Müze.

Abstract

Frederic Gros asserts that urban walking possesses a distinct philosophy. Both short- and long-distance walks offer individuals the opportunity for freedom, escape, rejuvenation, recognition, enlightenment, or the establishment of a connection with the external world. In

Araştırma Makalesi / Künye: BAYRAKDAR, Oğuz Kağan. "Mekân ve Temsiliyet: Hacı Bayram Veli'nin Ankara Kent Kimliğindeki Yeri Ve Önemi". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 116 (Aralık 2025), s. 517-536.

* Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı, Ankara/Türkiye, E-mail: bayrakdar.oguzkagan@hbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-7292-370X

this process, urban spaces encountered during either planned or spontaneous walk provoke various emotional responses among individuals. Urban areas that embody historical, cultural, sociological, or modern imagery play a significant role in forging the bond between individuals and the city. Ankara is one of the exemplary cities for examining space-individual relationships. In addition to its historical texture and the bureaucratic spaces conferred by its status as the capital, educational and artistic activities have emerged as decisive factors in the formation of the city's identity. Moreover, religious spaces and names also feature Ankara's defining dynamics. The aim of this study is to determine the extend to which the spaces reflecting Hacı Bayram Veli's legacy have influenced the urban identity of Ankara. To achieve this aim, the relevant literature was evaluated from an interdisciplinary perspective and the representative spaces were examined through field observations. In this article, urban spaces are first defined in the context of identity; subsequently, the place and significance of Hacı Bayram Veli, as well as the spaces in Ankara through which he is represented, are discussed in relation to urban identity. The spaces selected include the Hacı Bayram Veli Mosque and Mausoleum, Hacı Bayram Veli University, Hacı Bayram Veli Museum, and Hacı Bayram Veli House. In this way, the study of Hacı Bayram Veli is not confined solely to his religious dimension but is also approached from the perspectives of various urban spaces such as university, museum, and house, thereby aiming to provide a new outlook in the literature. As a result of the study, it was observed that Hacı Bayram Veli's cultural heritage has contributed to Ankara's urban identity through these diverse spaces.

Key words: Urban Space, Ankara, Identity, Hacı Bayram Veli, University, Museum.

Giriş

Frederic Gros, yürümenin bir felsefesi olduğunu dile getirmektedir. Friedrich Nietzsche, Jean-Jacques Rousseau, Henry David Thoreau ve Jean Nicolas Arthur Rimbaud gibi düşünürler, yürümeyi sıradan bir fiziksel aktivite olmanın ötesinde, varoluşsal bir gereklilik olarak görmüşlerdir. (Gross, 2022) Yürüme, bireylere özgürlük hissi sağlamakta ve onları kimi zaman kırsal, kimi zaman ise kentsel mekânlara yönlendirmektedir. Başlangıçta rastlantısal ve programsız bir etkinlik olan bu eylem, modernizmle birlikte belirli saatlerde ve belirli mekânlarda gerçekleştirilen sistemli bir aktivite haline gelmiştir. Bu bağlamda kent ve kentsel mekânlar bireylerin hareketlerini yönlendiren araçlar olarak ortaya çıkmıştır.

Kentsel mekân, yerleşim alanları içinde yer alan, fiziksel çevreyi tanımlayan bir kavramdır. Ali Madanipour'a (1999, 880) göre kasaba, şehir ve kırsal bölgelerde bulunan ve bireylerin kolayca erişebildiği bu mekânlar çeşitli işlevlere sahip olup, kentsel yaşamın dinamiklerini şekillendirmektedir. Kentsel mekânlar, sahip oldukları fiziksel ve sosyo-kültürel özellikler doğrultusunda bir kentin algılanış biçimine, diğer bir ifadeyle okunabilirliğine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, yönetimler tarafından planlanan veya zamanla kent kimliği içinde öne çıkan mekânlar, toplumsal yapıyı ve kent yaşamını doğrudan etkilemektedir. Türkiye'nin başkenti Ankara da farklı işlevlere sahip kentsel mekânları barındıran ve kent kimliği üzerinde belirleyici mekânsal unsurlar içeren şehirlerden biridir.

Başkent olmanın getirdiği hızlı dönüşüme tanıklık eden şehir, günümüzde çeşitli kimlik dinamikleriyle ön plana çıkmaktadır. Uluslararası alanda tanınmayı hedefleyen kent, modern gelişimlerle kendini yenilemektedir. Bunun yanında, Ankara denilince akıllara gelen güçlü kimlik emareleri dikkat çekmektedir; bürokrasi, Anıtkabir, eski Ankara evleri, Beypazarı, hipodrom, Çankaya ve Meclis gibi unsurlar, şehrin tanımlayıcı hususiyetleri arasında yer almaktadır. Ayrıca, çeşitli yazar, şair, bilim adamı ve mutasavvıflar aracılığıyla da şehir kimlik kazanmaktadır. Bunlardan biri de Hacı Bayram Veli'dir.

14. yüzyılın ilk yarısında Ankara’da dünyaya gelen Hacı Bayram Veli, tarikat önderi olarak toplumda kendine sağlam bir yer edinmiştir. Öğretisi, yaşam şekli ve tarikati ile tanınan Hacı Bayram Veli, Ankara’da çeşitli mekânlar aracılığıyla temsil edilmektedir. Bu minvalde, Hacı Bayram Veli Camii ve Türbesi, Hacı Bayram Veli Evi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi ile Hacı Bayram Veli Müzesi, şehrin kimlik mekânları arasında yer almaktadır.

Bu çalışmada, öncelikle kent-mekân ilişkisi tartışılarak, mekânların kent kimliğinin inşasındaki rolü ele alınacaktır. Takip eden bölümde ise ilk olarak Hacı Bayram Veli’nin biyografisi açıklanacak, ardından Ankara kent kimliği içerisinde Hacı Bayram Veli’nin önemi kapsamlı olarak analiz edilecektir. Bu analizde, şehirde Hacı Bayram Veli’yi temsil eden mekânlar ile bu mekânların kent kimliği üzerindeki etkilerine odaklanılacaktır. Çalışmanın özgünlüğü, bu yaklaşımda yatmaktadır. Daha önce Ankara ve din bağlamında değerlendirilmiş olan Hacı Bayram Veli kültürü, bu çalışma kapsamında ilk kez çeşitli mekânlar perspektifinden incelenecektir.

1.Kavramsal Çerçeve: Kentsel Mekânlar

Modern çağın başlangıcı kentlerin kurgulanmasını yeniden gündeme getirmiştir. Kentler yeni çağın dikte ettiği kuralların uygulandığı esas mekân olurken, diğer taraftan da insan-mekân bağıını sürdüren alanları temsil etmektedir. Paven Florenskij’in altını çizdiği kentlerin “tematikleştirilmesi” olgusu (Maciocco - Tagliagambe, 2009, 163), geleneksel imgelerin tehdit edildiği günümüz şehirlerinde dikkat çekmektedir. Çeşitliliğin azaldığı, yaşamın standartlaştığı, küresel imgelerin yoğunluk kazandığı ve “işlevsellik” adı altında kentlerin baskın olan “temaya” uyum sağlama süreçlerine girdiği görülmektedir. Bu süreçte, şehir sakinini ve kolektif bilinci olumsuz yönde etkileyen imgeler “kopuşa” yol açmaktadır (Maciocco - Tagliagambe, 2009, 164). Şehirlerin yeniden inşasında, toplumun aşına olduğu mitlerin yaygınlaştırılması, bu imgelerin kentsel alanda temsilinin sağlanması birey-mekân/ birey-şehir bağıntısının sacayaklarından birini teşkil etmektedir. Kentlere kimlik sağlayan, birey-şehir arasında bağıntı kuran temsil araçlarının başlıcası, kentsel mekânlardır.

Şehirlerin ortaya çıkmasıyla “kentsel mekânlar” da tarih sahnesinde yerini almıştır. Dini, siyasi, kültürel ve ekonomik unsurların etkisiyle gelişen şehirler, yine aynı unsurların etkisi altında çeşitli mekânlara ev sahipliği yapmışlardır. Genel olarak, kentsel mekân sokak, park, bahçe gibi insan yapılarının arasında konumlanan alanlar şeklinde tanımlanmaktadır (Hason, 1979 / Krier, 1984).

Binalar arasında yer alan, kamu ve özel ayırımına tabi tutulan bu yerler gündelik hayatın nabzının attığı mekânlardır (Akış, 2002, 77). Bireylerin katılımı neticesinde üretilen ve anlamlı hale gelen bu mekânlar, şehir medeniyetinin devamını sağlama görevi de üstlenmektedirler. Bu anlamda kentsel mekânlar canlı bir organizma gibidir. Hayatta kalması için bireye ve etkileşime ihtiyaç duyar. Bu hususta Michel Foucault, “mekân artık ölü, sabit, diyalektik olmayan, hareketsiz düşünülemez” diyerek, mekânın canlılığına, karmaşıklığına ve toplumsal iktidarın inşasında aracı görevi üstlendiğine atıfta bulunmaktadır (Balshaw - Kennedy, 2000, 2). Şehir içerisinde farklı etki ve işlevlere sahip olan mekânlar, insanların katılımı ile hayatta kalır. Bu katılım neticesinde mekân-birey etkileşimi sağlanarak nesiller arasında kültür aktarımı gerçekleştirilir.

Pelin Gökğür’e göre kentsel mekânlar bir kimlik aracıdır (2008, 51). Kentlerin ve sahip olduğu mekânların günlük kullanımı göz önüne alındığında etkisi yadsınamayacak oranda yüksektir. Mekânların isimlendirmesi, konumu, mimarisi,

tarihselliği ya da siyasi işlevi dikkate alındığında kente belli oranlarda kimlik kazandırmaktadır. Kentsel mekânlar aracılığıyla sâkinler, benzer kentsel kimlikler etrafında toplanma, geçmişten gelen kültürü devam ettirme ve kolektif belliği canlı tutma imkanına sahip olmaktadırlar.

Kentsel mekânlar kamu ve özel olmak üzere ikiye ayrılabilir. Kamusal alan, özel mülkiyetin ve iş yerlerinin haricinde kalan mekânları kapsamaktadır. Meydan, park, cadde ve liman gibi yerleri içeren kamusal alanlar, herkese açık yer olma özelliği taşımaktadır. Kamusal alan olmaları hasebiyle tarihsel süreçte bu mekânların hususi rolü olmuştur. Bu mekânlar, ideolojilerin hissedildiği, politik ve sosyal değişimlerin gözlemlenebildiği yerlerdir (Boysan - Bilgin, 2002, 39). Bu mekânların işlevi ve toplumda yer edinme oranı yönetim tarafından belirlenerek kurgulanmaktadır. Bu bağlamda yaratılmak ve yaygınlaştırılmak istenilen ideoloji kapsamında şehrin farklı yerlerine kent aksesuarları eklenmektedir. İsimlendirme, yenileme, restorasyon, inşa etme gibi eylemler aracılığı ile yönetimler kentsel alana müdahale edebilmektedir. Bu nedenle mekân toplumsal bir “ürün” ya da bir başka ifadeyle gömülü ideolojilerin yansımaları olarak değerlendirilebilir (Balshaw - Kennedy, 2000, 2).

Mekânın üretimi ve temsili araştırmacıları ilgilendiren bir başka konu ola gelmiştir. Bu hususta H. Lefebvre “Mekân yalnızca edilgen bir locus değildir... Mekân halihazırdaki üretim biçimine özgü bilgi, eylemdir...Mekân canlıdır. Yaşar, yaşatır. Üretir, üretilir” (Şentürk, 2014, 86). Lefebvre’in tanımına benzer şekilde Yazıcıoğlu da mekânı: “Mekân ne kendi dışında bir nesne ne de bir iç deneyim değildir. İnsan için toplumsal yaşamın içinden geçtiği, toplumca kabul edilmiş kültürel şemalara uygun biçimde kavranılan varoluşsal alanlar” olarak ifade etmiştir (Yazıcıoğlu, 2019, 22). İki mekân tanımı göz önüne alındığında kent alanlarının sâkinler için ehemmiyet arz eden bir noktada yer aldığı görülmektedir. Üretilen (kurgulanan) ve kültürel normların temsilcisi olan bu yerler, insanların kendi ülkülerini mitleştirebildiği alanlara örnek gösterilebilir. Bu minvalde, mekânların okunabilir ve görünür olmaları da kayda değerdir (Balshaw - Kennedy, 2000, 3). Mekânın okunabilirliği üzerine çalışmalar yürütülmektedir. Belediye ve şehir planlamacıları, merkezlerin toplum ile ilişkilerini kuvvetlendirmek ve resmî ideolojiyi görünür hale getirmek ya da insanlar tarafından benimsetilmek istenilen tasavvurun doğru bir şekilde anlaşılması için düzenlemeler yapmaktadırlar.

Şehirlere eklenen her türlü detay, bir anlama sahip olmalıdır. Bu anlam, tarih, mitoloji, ideoloji, siyaset, modernizm ya da kültürden beslenerek şehirlere kendine bir yer bulur. Bağlamdan kopuk, insanların aşına olmadığı imgeler, toplumsal alanda sorunlara sebebiyet verebilmektedir. Bununla birlikte bir başka sorun da öne çıkarılmak istenen imgelerin tek boyutlu ele alınması ya da tek bir mekânla sınırlandırılmasıdır. Bu anlamda, kimlik taşıyıcısı görevi üstlenen kavramlar, kentsel alanlarda birbirlerini tamamlayan muhtelif araçlarla desteklenmelidir.

İnsan-mekân ilişkisinin temel araçlarından olan şehirlere “temsil edilme”, “okunabilirlik”, “bağlamsallık”, “şeffaflık”, “ulusallık” gibi alt başlıklar güncelliğini korumaktadır. Bu alt başlıkların kurgulanışı ve insanların anlayabileceği ölçüde kentlere serpiştirilmesi, oluşturulmak istenilen ideoloji ya da verilmek istenilen mesaj için önemlidir. Bu nedenle kentlerde yapılan düzenlemelerin bütünsel yaklaşımla ele alınıp, resmî ideolojiye uygun olarak tasarlanmasına ve temsil edilen imgelerin kolayca anlaşılabilir düzeyde olmasına dikkat edilmelidir.

Modernizmle başlayan, küreselleşmeyle zirveye ulaşan “şehirlerin aynılaştırma” süreci, mekânlara da intikal etmiştir. Bu anlayış çerçevesinde geleneksel kent

anlayışı değişmiş, pragmatik ve rasyonel işlevlere sahip, boş zaman geçirmeye uygun, tarihten ve kültürden soyutlanmış imgelerin, sembollerin, isimlerin ve temaların yer aldığı kentsel mekânlar yaşam alanlarında kurgulanmaya başlamıştır (Carmona, 2010, 61). Yeni “modern” mekânların çerçevesinin belirlenmesi ve bu mekânların şehirlerde yaygınlık kazanması, toplum ile mekân arasındaki tarihsel ve kültürel bağı zayıflatmaktadır. Bu durum karşısında, birçok yönetim yerel kimliğe yönelme politikaları geliştirmekte; şehir mekânlarını küresel kültür homojenleşmeye karşı bir direnç unsuru olarak yeniden konumlandırmak istemektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda, kent dokusu içinde kültürel imgelerin görünürlüğü artmaya başlamış ve aynı ülke içinde farklı kimlikleri temsil eden şehir profilleri ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda benzer bir dönüşüm tehlikesiyle karşı karşıya olan şehirlerden biri de Ankara’dır. Köklü bir tarihi geçmişe sahip olan kent, hem sakinleriyle duygusal ve kültürel bir bağ kurabilecek mikro ölçekli bölgelere hem de ulusal kimliğe hizmet edebilecek simgesel mekânlara sahiptir. Gerek Ankaralılar gerekse kenti dışarıdan ziyaret edenler açısından Ankara’nın tanımlayıcı imgelerinin başında Hacı Bayram Veli figürü öne çıkmaktadır.

2. Hacı Bayram Veli Üzerine

Cihanın Kutbu mahı Hacı Bayram

Cihanın şeyh, şahı Hacı Bayram

Yazıcıoğlu Mehmet

11. yüzyılın ortalarında Kuman-Kıpçak ve Türkmen gruplarının Kuzey Kafkasya ve İran üzerinden Anadolu’ya yoğun bir şekilde göç ettiği bilinmektedir. Bu gruplarla birlikte, İslam dünyasında bir süredir devam eden tasavvuf fikriyle bir takım gazi ve mutasavvıflar da Anadolu’yu kendilerine mesken edinmişlerdir. Kaynaklarda “ehl-i velâyet ve sahib-i kerâmet” ya da “sâlih ve mütedeyyin ve riâyeti vâcip kimesne”ler olarak tanımlanan bu kişilerin, Anadolu’nun Türkleşmesinde ve Türklerin yerleşik hayata geçmesinde etkili olduğu söylenebilir. Fetihler sonrası Anadolu’yu göç eden Bayat, Avşar, Yüreğir, Döğer, Çavundur, Eymür, Dodurga, Beğdilli gibi Türkmen boyları Ankara’yı yurt edinmiştir. Birtakım görüşlere göre Ankara’da doğmuş olan Hacı Bayram Veli’nin soyunun da bu Türkmen obalarından birine dayandığı ileri sürülürken, bu görüşler arasında “Koyunculu” obasının özel olarak öne çıktığı görülmektedir (Başkan, 2020, 12).

Asıl adı Numan b. Ahmed b. Mahmud olan Hacı Bayram Veli, 14. Yüzyılın ilk yarısında Ankara’nın Solfasol (Zülfazl) köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Koyunluca Ahmed, dedesinin adı ise Mahmud’dur (Kızıler, 2012, 68). Doğum tarihi ve ailesi hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Fuat Bayramoğlu, Hacı Bayram Veli’nin doğum tarihi için 1339-40 yıllarını vermektedir. Abdulkaki Gölpınarlı ise 1352 senesini zikretmektedir. Genel itibariyle literatürde 1350 yılı ünlü mutasavvıfın doğumu olarak kabul görmektedir. Yine kaynaklarda Hacı Bayram Veli’nin Safiyüddin ve Abdal Murat adında iki kardeşinin varlığından bahsedilmektedir (Bayramoğlu, 1989, 13).

Hacı Bayram’ın eğitim ve öğretim hayatı hususunda bilgi veren kaynaklar onu “ulûm-ı akliyye ve fûnûn-ı şer’iyye iştiğali tam ile temehhür” şeklinde tanımlamıştır (Kızıler, 2012, 69). Bundan yola çıkarak onun Ankara’da hem dini hem de pozitif

bilimler alanında kendini yetiştirdiği yorumu yapılabilir. Çocukluğunda iyi öğrenim gören Hacı Bayram Veli, eğitiminin ardından müderrisliği başlamış, ilk olarak Ankara'da Melike Hatun'un yaptırmış olduğu Kara Medrese'de müderrislik yapmış, 1394-1397 yılları arasında ise şeyhi ile Bursa'daki Çelebi Sultan Medresesi'nde görevine devam etmiştir (Kızıler, 2012, 69).

Müderrislik yılları hakkında detaylı bilgiye sahip olmasak da çeşitli kaynaklardan karşılaştırma yaparak bazı fikirler ileri sürülebilmektedir. Bu spekülasyonların bir kısmı şu şekildedir: dönemin padişahı Yıldırım Bayezid, İsfendiyaroğulları üzerine çıktığı bir sefere, askerleriyle birlikte müttefik ve rehine olarak Bizans İmparatoru 2. Manuel Palaiologos da iştirak etmiş ve bu sefer esnasında Ankara'da yaklaşık bir ay kadar bir müderrisin evinde kalmıştır. Bu süre zarfında müderrisle dini tartışmalar yapıp daha sonra bu tartışmaları kardeşine aktaran imparator, müderrisin ismini vermemişse de zaman dilimi ve şahsın karakteristik özellikleri dikkate alınarak bahsi geçen kişinin Hacı Bayram Veli olduğu ileri sürülmüştür. Aktarılan metinde, müderrisin Yıldırım Bayezid'i sevmediği ve eleştirdiği için uzaklaştırıldığı görüşü de dikkat çekicidir. Ünlü Mutasavvıf 1392 yılına kadar Ankara'daki müderrislik vazifesini devam ettirmiş, daha sonrasında Şeyh Ebu Hamidüddin Aksarayi (Somuncu Baba) tarafından Kayseri'ye davet edilmiştir. Bu davet üzerine Ankara'daki görevini bırakarak Somuncu Baba'ya intisap eden Hacı Bayram, yeni bir yaşam biçimine adım atarak tasavvufa yönelmiştir (Azamat, 1996, 444).

Kayseri'ye gitmeden önce Numan ismini kullanan Hacı Bayram Veli, şeyhiyle Kurban Bayramı'nda tanışması hasebiyle kendisine Somuncu Baba tarafından "Bayram" adı verilmiştir. (Kızıler, 2012, s.69) Hacı Bayram Veli şeyhiyle birlikte önce Bursa, ardından Şam, sonrasında hac görevi için Mekke-Medine şehirlerini ziyaret etmiş ve sonrasında Anadolu'ya dönerek Aksaray'a yerleşmişlerdir (Bayramoğlu, 1989, 20). Somuncu Baba'nın 1412 senesindeki vefatıyla şeyhine karşı olan hizmeti sona eren Hacı Bayram, Ankara'ya dönerek burada kendi öğretilerini oluşturmaya/yaymaya başlamıştır.

Ankara'ya dönüşü, Osmanlı Devleti'nin müşkül durumda olduğu Fetret Dönemi'ne (1402-1413) rast gelmiştir. Bu atmosferde Hacı Bayram, Somuncu Baba'nın isteği üzerine tekke ve zaviye açmak yerine çiftçilikle meşgul olmuş, manevi kişiliği ve yaşam şekli kısa süre içerisinde birçok insanı etrafına toplamıştır. Hacı Bayram Veli, Bayramilik olarak tanınan tarikatı kurmuş, felsefesini bu çatı altında inşa etmiştir. Bu düşünce sisteminin, Halvetilik ve Nakşibendilik yollarının bir araya gelmesiyle ortaya çıktığına inanılır. Bayramiliğin gözle görülür şekilde artış gösterdiği bu dönemde Anadolu'da tasavvuf harekâtı kök salıp birçok insanı etkisi altına almıştır. Bu duruma, Hacı Bayram'ın ulemadan olması, müderrislik yapması da eklenince Bayramilik hızlı bir şekilde bölgede yayılmaya başlamıştır (Bayramoğlu, 1989, 21-23).

Hacı Bayram'ın toplumdaki imajının hızla yükselişi, dönemin şartları dikkate alındığında birtakım kişileri rahatsız etmiş olabilir. Şeyh Bedreddin'in 1420'de müritleriyle isyana kalkışması, yönetimin benzer ayaklanmalar için önlem almasına vesile oldu. Hacı Bayram Veli kültünün Ankara'da süratle yayılması da Şeyh Bedreddin isyanının sonrasına tekabül etmektedir. Bu durum II. Murad döneminde devlet erkanını rahatsız ederek onları birtakım önlemler almaya itmiştir. II. Murad tarafından Edirne'ye getirtilen Hacı Bayram, bir nevi göz hapsine tabi tutulmuş, lakin kısa süre içerisinde II. Murad, ünlü mutasavvıf hakkında söylenenlerin gerçeği yansıtmadığı kanaatine vararak Ankara'ya dönmesine müsaade etmiştir (Bayramoğlu, 1989, 24-25). Ankara'ya dönerek çalışmalarına devam eden mutasavvıf, yine Bayramiliğin toplumsal alanda etkisini arttırmıştır. Bu etkinin yayılmasında, Hacı

Bayram Veli'ye bağlı dervişlerinin vergiden muaf tutulması önemli rol oynamıştır (Azamat, 1996, 444-445).

Orhan Gazi, I. Murad, Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmet ve II Murad devirlerine şahitlik eden, kurduğu Bayramilik tarikatıyla Anadolu'nun manevi hayatına yön veren mutasavvıf Hacı Bayram Veli 1429/1430 yılında Ankara'da vefat etmiş (Bayramoğlu, 1989, 3), kabri de zaman içerisinde ziyaretgah olmuştur. Ankara'da doğup yine aynı şehirde hayatını sona erdiren Hacı Bayram, özelde Ankara'nın genelde Anadolu'nun düşünce yapısının değişmesinde, manevi hayatının şekillenmesinde rol oynayan önemli bir figür olmuştur. Bu nedenle zaman içerisinde Ankara ile özdeşleşen Hacı Bayram Veli, şehir içinde ve dışında Ankara'nın temsili haline gelmiştir. Bu önemine istinaden, Ankara'da Hacı Bayram Veli kültürü, çeşitli mekânlar aracılığıyla 14. yüzyıldan başlayarak günümüze kadar intikal etmiş ve kentsel alanda varlığını korumuştur.

3. Ankara ve Hacı Bayram Veli Kimliği

*Nagehan ol şara (şehre) vardım
Ol şarı yapılır gördüm
Ben dahi bile yapıldım
Taş u toprak arasında.
Hacı Bayram Veli*

Kent kimliği, değişen ve yenilenen dünyaya entegre olmayı ya da ona karşı direnç sağlamayı ifade etmektedir. Bu direnci sağlayan unsurların başında, tarihsel süreçte ön plana çıkan ve modern dönemde ideolojik anlatının temsili olan şahsiyetler gelmektedir. Kimliğe sahip şehirlerden olan Ankara, Hacı Bayram Veli kültürü aracılığıyla bireyleri belirli bir kültür potası içinde buluşturmaktadır. Hacı Bayram Veli'nin temsili olan mekânlar, Ankara'nın çehresini süslerken, bireylerin düşünce yapısını da şekillendirmektedirler. Bu mekânların başında Hacı Bayram Veli Camii ve Türbesi gelmektedir.

3.1. Hacı Bayram Veli Camii ve Türbesi

Hacı Bayram Veli Camii, 1427/1428 yıllarında takriben Hacı Bayram Veli'nin ölümünden iki yıl önce inşa edilmiştir. Külliye'nin içinde yer alan tekkenin Hacı Bayram Veli'nin Ankara'ya dönüşü ile bağlantılı olabileceği düşünülmektedir. Tekke'nin altında mescid-tevhidhane gibi birtakım bölümler bulunmaktadır. Bu birimlerin 15. Yüzyılın ilk çeyreğinde Hacı Bayram Veli tarafından yaptırıldığı rivayet edilir. Bugün hala etkin bir şekilde ibadet merkezi olarak kullanılan camii'nin inşası, bölgenin tarikat merkezi olmasında etkili olmuştur. Bayramilik olarak literatürde yer alan tarikatın gün geçtikçe yayılması, tarikat üyelerinin ihtiyaçlarına yönelik bölümlerin külliye'ye eklenmesini zaruri kılmıştır. Nitekim, derviş hücreleri, selamlık, taamhane (yemekhane), misafirhane, harem, hamam gibi gündelik hayatla ilişki olan birimler zamanla ihtiyacı karşılamak üzere tasarlanmıştır. Camii'nin ve etrafındaki yapıların mimarı hakkında bilgi bulunmamaktadır. Yapıda esasen taş ve tuğla kullanılmakla birlikte çilehanenin bir bölümünde kerpiç görülmektedir. Dikdörtgen planlı tasarlan camii, ahşap kırma çatılı bir mekândır. Caminin güneyinde Hacı Bayram Veli Türbesi,

doğusunda ise Augustus tapınağı bulunmaktadır (Başkan, 2020, 129-130). Özellikleri ve toplum içindeki yeri dikkate alındığında Hacı Bayram Veli Camii ve Türbesi tarihi, dini ve toplumsal açıdan kente kimlik kazandıran bir özelliğe sahiptir.

Kimlik ediniminde ilk güçlü etkiyi oluşturan tarihsellik, mekân-toplum ilişkisinde dikkat çekici bir olgudur. Zengin tarihi miraslara ve sembolik eserlere sahip olan şehirler diğerlerinden ayırt edilirken, modernitenin homojenleştirici etkilerine de karşı koymaktadır (Bayrakdar, 2024, 104). Bu bağlamda Hacı Bayram Veli Camii ve Türbesi'nin geçmişte atıfta bulunması, bu mekânların buldukları periferide ayırt edilmesini sağlarken geçmiş-günümüz ve gelecek bağlantısını da kurmaktadır. Yapının 15. yüzyılda inşa edilmiş olması mekâna “kalıcılık”, “süreklilik” gibi özellikler de katmaktadır. Bu hususiyetlerin kültürel normlarla birleşmesi yapının “dini” boyutuyla alakalıdır.

Ünlü antropolog Bronislaw Malinowski tarihte dinsiz bir toplumun bulunmadığını dile getirir. (1990, s.7) Geçmişten günümüze kadar, ilkel olarak tanımlanan topluluklarda dahi bir inanç sistemin olduğu bilinmektedir. Din fenomeni bir taraftan insanlara dünyayı algılama hususunda yardımcı olurken diğer taraftan onlara bir amaç da vermektedir. Bu nedenle, ideolojik olsun ya da olmasın insanları belirli bir düşünce etrafında toplamak için “din” etkin şekilde kullanılmaktadır. Dini etkiyi topluma aktaran çeşitli unsurlar söz konusudur. Bu unsurların başında dini yapılar gelmektedir. Tarihi bir yapı olarak karşımıza çıkabilen, kolektif belleği tetikleyen, simgesel ve mimari açıdan dikkat çeki mahiyete sahip dini yapılar, kent kimliğinin bir parçasını oluşturmaktadır. Konuları, formları ve manevi açıdan etkileriyle odak noktası durumundadırlar. (Yıldırım & Yetim, 2020, s. 1858) Bellekte kalıcı olan, mekânı kullanan için özgün ve anlamlı bir yere sahip bu öğeler kente ve kentlilere kimlik katabilmektedir. (Yıldırım & Yetim, 2020, s. 1859) Ankara'nın kent imgelerinden olan Hacı Bayram Veli Camii ve Türbesi, formu, konumu ve dini boyutuyla diğer mekânlara meydan okumaktadır. Diğer camiler gibi açılı bir şekilde Kâbe'ye dönük konumlanması, genişleyen bir avluya sahip oluşu, nihayetinde bulunduğu havalide mekânın ön plana çıkmasına imkân sağlamıştır. Benzer şekilde, Augustus Tapınağı ve Ankara Kalesi de Cami ve Türbe'nin görünürlüğünü ve çeşitli kitleler tarafından ziyaret edilmesini sağlamaktadır. Ankara Kalesi'nin yamacında, geleneksel Ankara evleriyle çevrili bu bölge tarihi dokunun mekânlar aracılığıyla hissedildiği yerler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Açıklama: Kuş bakışı Ankara Hacı Bayram Veli Camii ve Türbesi



Kaynak: Türkiye Kültür Portalı (<https://www.kulturportali.gov.tr/>)

Açıklama: Ankara Kalesi ve Hacı Bayram Veli Camii



Kaynak: (Başkan, 2020, 103)

Birçok Cami, türbe ve mescide sahip Ankara’da Hacı Bayram Veli Camii ve Türbesi’nin önemi, toplum üzerindeki etkisinden ileri gelmektedir. Mimarî formu ve tarihi yapısıyla modern dönemde yapılan birçok camiden ayrılmaktadır. Hacı Bayram Veli kültürünün ve Bayramilik tarikatının esas simgelerinden olan yapılar, toplumu manevî açıdan etkisi altına alarak bireylerin bu duygu ve düşünce altında birleşmesine vesile olmaktadır. Bununla beraber, caminin avlusu ve çevresinde yer alan çeşitli alım-satım alanlarının varlığı bölgeyi sadece dini mekân olmaktan çıkararak, vakit geçirme-sosyalleşme alanına da çevirmiştir. Tarihi, dini ve toplumsal etkileri göz önüne alınarak Hacı Bayram Veli Camii ve Türbesi, Ankara kent kimliğinin oluşumunda aktif rol oynamaktadır.

3.2.Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Günümüz şehirlerinin olmazsa olmaz unsurlarından biri üniversitelerdir. Ekonomik, toplumsal, demografik ve siyasi etkiye sahip olabilen üniversiteler, kentlerin kimlik kazanmasına da katkı sağlamaktadır. Bazı şehirler üniversiteler ile ekonomik canlılık kazanmakta, bazıları ise toplumsal dönüşüm geçirmektedir (Wusten, 1998, s.2-5). Bununla beraber Oxford, Cambridge gibi şehirler var ki üniversite ile bütünleşerek kimlik kazanmaktadırlar. Üniversite kurumları mahiyeti gereği talepkâr bir yapıya sahiptir. Öğrencilerin sosyal hayatlarını idame ettirecek çeşitli yapılar talep ederler. Bu yapıların kente eklenişi, şehir-üniversite arasındaki bağı kuran dinamiklerdir.

Terminolojik olarak Latince “universitas” kelimesinden türeyen “üniversite” terimi, çıkarlarını korumak için bir araya gelen kişiler topluluğu; lonca gibi anlamlara gelmektedir. Batı’da ilk üniversiteler, dini yapılardan ayrılarak mesleki bir örgütlenme mantığıyla ortaya çıkmış; belli ölçüde özerkliğe sahip, öğrenci ve öğretmen gibi grupların lonca benzeri yapıların içinde örgütlendiği bir sistem olarak teşekkül etmiştir (Yavuz, 2017, 213). Üniversitelerin Batı’daki ilk örnekleri bazı elit mesleklerin öğretildiği yerler ola gelmiştir (Wusten, 1998, 1). Özerk bir mahiyete sahip olması üniversiteleri kilisenin tekelinden kurtarıırken, yaygınlaşmasına ve öğrenci hareketliliğinin sağlanmasına yol açmıştır. Bu hareketlilik kent ve üniversite ilişkisinin belki de günümüze kadar dinamik kalmasına olanak sağlamıştır. Batı’daki örneğine mukabil olarak Doğu coğrafyasında genellikle devlet yöneticileri ve toplumun ileri gelenleri tarafından inşa edilen “medreseler” bulunmaktadır. “Okumak, anlamak, ezberlemek ve öğrenmek” anlamındaki *dirase* kökünden gelen medreselerin ilk ne zaman yapıldığı hususunda çeşitli görüşler olmakla birlikte ilk örneklerinin Belh, Horasan ve Nişabur’da inşa edildiği düşünülmektedir. En bilinen örnekleri ise

Selçuklu hükümdarları Alparslan ve Melikşah'ın veziri olan Nizamülmülk tarafından Nişabur ve bilhassa Bağdat'ta kurulan Nizamiye Medreseleridir (Bozkurt, 2003, 324). Kurucularının isimleriyle anılan medreseler ünlü alimlerin hem dini hem de pozitif bilim alanlarında ders verdiği eğitim müesseseleri olarak tarihte yer edinmişlerdir. Bu süreçte ünlü alimlerin ders verdiği medreseler dışarıdan öğrenci çekerek şehirlerin demografik yapısında hareketlik sağlamıştır. Modern zamanlarla işlevi ve toplumsal alandaki konumu değişen bu kurumlar, zamanla yerini Batı tarzı üniversitelere bırakmış ve tarihi bir yapı olarak şehirlerde varlığını korumuştur. Hem Batı hem de Doğu coğrafyasında uzun süredir görünür olan, belli oranda özerk bir yapıya sahip yüksek öğretim müesseseleri, buldukları şehirlerle anılmış, şehirlerin tanıtıcı kimlik dinamikleri haline gelmişlerdir. Bulunduğu şehre kimlik katan eğitim kurumlarından biri de Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi'dir. (AHBVÜ)

18 Mayıs 2018 tarihinde Gazi Üniversitesi'nden ayrılarak kurulan Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, şehre kimlik katan bir simge durumundadır. Gazi Üniversite'nin mirasıyla şekillenen akademik kadrosuna, başkent Ankara'da konumlanıyor oluşu eklenmiş, bu durumlar hem üniversitenin tercih edilmesine hem de toplumsal alanda görünürlüğünün artmasına katkı sağlamıştır. Yüksek öğretim kurumları arasında imajı hızla artan üniversite, isimlendirmesiyle de Hacı Bayram Veli kültürünü temsil etmektedir. Özellikle Ankara, genelinde tüm Türkiye için kültürel bir imge olan Hacı Bayram Veli'nin toplumsal alanda dinamizme sahip bir kurumla temsil edilmesi/isimlendirilmesi mekân-insan, şehir-kimlik etkileşimi bakımından kayda değerdir.

Mekânların isimlendirilmesi hem kentlerin hem de bireylerin belirli bir düşünce etrafında bütünleşmesine imkân sağlamaktadır. Siyasi otoritenin toplum üzerindeki gücünün göstergesi olan "adlandırma" ilk defa Fransız Devrimi sırasında ortaya çıkmış, monarşist geçmişin temsilcisi olan sokaklar, adı değiştirilerek yeni rejimin ideolojik söylemini yansıtan mekânlar haline gelmiştir. (Azeryahu, 1996, 481). Maoz Azeryahu, belleğin ayrılmaz bir parçası olduğunu düşündüğü sokak adlarının ve şehirdeki diğer isimlendirmelerin toplumun hafızasını okumak için bir kaynak görevi gördüğünü dile getirmektedir (Azeryahu, 1992,3). Bu bağlamda, odak nokta olarak şehirde yoğunluğa sahip alanların isimlendirilmesi, kültürün, tarihin, geleneğin ya da ideolojik söylemin topluma aktarımı açısından işlevseldir. Hacı Bayram Veli Üniversitesi de adlandırmasıyla aynı güçlü etkiye sahip bir dinamik konumundadır.

Hacı Bayram Veli Üniversitesi, adını taşıdığı tarihî ve kültürel figür üzerinden Ankara'nın kent kimliğine anlamlı bir katkı sunmaktadır. Üniversitenin bu isimlendirme ile yalnızca bir eğitim kurumu olmanın ötesine geçerek, kentin tarihsel sürekliliğini ve kültürel belleğini temsil eden bir aktöre dönüştüğü görülmektedir. Özellikle başkent Ankara'nın merkezinde konumlanması, üniversiteyi mekânsal olarak da Hacı Bayram Veli kültürüyle özdeşleşmiş alanlarla ilişkilendirmekte; bu durum, üniversitenin kent dokusu içindeki sembolik gücünü artırmaktadır. Kurum bünyesinde düzenlenen bilimsel toplantılar, seminerler, kültürel etkinlikler ve yayımlanan akademik çalışmalar, Hacı Bayram Veli'nin düşünce dünyasının çağdaş bir yorumla yeniden üretimine zemin hazırlamakta ve bu mirasın güncel söylemlerle kamusal alanda görünür kalmasını sağlamaktadır. Üniversitenin her yıl binlerce öğrenciye ev sahipliği yapması, akademik personelin ulusal ve uluslararası düzeyde kurum temsiline katkı sunması, Hacı Bayram Veli ismini taşıyan bu yükseköğretim yapısının Ankara'nın entelektüel, kültürel ve manevi ikliminde önemli bir rol üstlenmesine imkân tanımaktadır. Bu bağlamda üniversite, kente yalnızca eğitimsel değil, aynı zamanda kültürel ve simgesel bir değer de katmakta; Hacı Bayram Veli

adı aracılığıyla Ankara'nın yerel kimliğini güçlendiren, tarihsel hafızasını canlı tutan ve kentlilerde aidiyet duygusunu besleyen bir kurumsal yapı olarak öne çıkmaktadır.

Akademik üretkenliği, kurumsal hareketliliği ve düzenlediği ulusal-uluslararası etkinlikler aracılığıyla Hacı Bayram Veli Üniversitesi, taşıdığı isimle birlikte Ankara'ya ve kent sakinlerine kimlik kazandıran simgesel bir yapı hâline gelmiştir

3.3.Hacı Bayram Veli Müzesi

“En eski müze hafızadır”

Walter Graskamp

1946 yılında kurulan Uluslararası Müzeler Konseyi (ICOM) tarafından “toplum ve onun gelişimi için, kâr gütmeyen, kamuya açık, insanlığın ve çevresinin taşınır ve taşınmaz mirasını korumayı, araştırmayı, anlatmayı ve sergilemeyi gerektiren, eğitim, çalışma ve haz alma amacı güden kalıcı bir enstitü” şeklinde tanımlanan müzeler (Keskin, 2014, 33) kent kimliğinin bir parçası olarak tarihsel sürekliliğin ve kültürel etkileşimin sağlandığı mekânlardır. Şehir ve toplum tarihinin izlerinin sergilendiği bu yapılar birey-mekân ilişkisine imkân sağlamaktadır. Geçmişin izlerini muhafaza etme ve sergileme görevinin yanı sıra müzeler, geçmiş, bugün ve gelecek bağintısına sahip olan kurumlardır. Kronolojik kurgusuyla, sahip olduğu envanter ile tarihin okunabilirliğini arttıran müzeler, kültürel bellek oluşturmada etkin konumdadır.

Müzeler, bir toplumun tarihsel serüvenine referans vermekle kalmaz; aynı zamanda o toplumun geçmişle kurduğu bağın derinliğini, yani tarihsel olarak ne ölçüde “kök saldığını” da görünür kılar. Bu bağlamda, hafıza mekânları olarak müzelerin, özellikle de kamusal nitelik taşıyanların, yalnızca geçmiş sergilemekle sınırlı kalmayan; topluma belirli bir tarih anlayışı ve değerler dizisi aktarmayı hedefleyen ideolojik bir işleve sahip oldukları görülmektedir. Ziyaretçiye yalnızca bilgi sunmakla yetinmeyip, aynı zamanda belli bir tarihsel anlatı üzerinden kimlik inşasına katkıda bulunmaları, müzeleri modern toplumlarda kültürel iktidarın araçlarından biri hâline getirmektedir. (Keskin, 2014, 31).

Müzelerin bellek aktarımı, kültürel varlıkları koruma, bakım ve onarım, belgeleme, arşivleme ve sergilemesi gibi işlemlerle gerçekleşmektedir. Toplumsal hafızanın ve kent kimliğinin değişmesi, dönüşmesi ve müzelerle beraber nesiller arası aktarımı sadece maddi kalıntılar aracılığı ile değil, eğitim, araştırma, akademik yazın ve çeşitli etkinliklerle de desteklenmesi gerekmektedir. Bu şartlar altında müzeler, kentin süreklilik kazanmasına, oluşturulan ya da var olan toplumsal mitin/belleğin canlı kalmasına aracılık ederler. Pierre Nora da kent müzelerine dikkat çekerek sahip olduğu önemine istinaden onu hafıza mekânları arasına yerleştirmiştir (Norra, 2006, 9).

Bilindiği üzere modernizm hem toplumun hem de şehirlerin birbirine benzer figürlerle donatılmasını ister. George Ritzer bu olguyu “Toplumun McDonaldlaştırılması” kavramı ile açıklar (Ritzer, 2019, 55-56). Amerikan kültürünün ve küresel imgelerin, dünyanın geri kalanına üstün gelmesi olarak tanımlanan bu süreç, benzerliklerin dünyasını oluşturmaktadır. Bu bağlamda küresel kültürün nüfuzuna karşı direnç oluşturabilen kent müzelerine özel önem atfedilmektedir. Geçmiş/belleği somutlaştıran mekânlar olmasının yanında; bilgiye ve tecrübeye dayalı olan müzeler toplumsal unutkanlığın önüne set çekmektedir (Soydaş - Üstünbaş, 2020, 382). Bu konjonktürde, müzelerin kent ve toplum kimliğini oluşturmada hem kendi tarihini hem de başka milletlerin tarihsel sürecini öğrenmede, şehir-birey / mekân-birey iletişiminde etkin bir rolü olduğu görülmektedir.

Geçmişin izini günümüze yansıtmamanın, topluluk olmanın, meşruiyet kazanmanın ya da otorite sağlamanın araçlarından biri olan müze kurmak, modern dönemde hususen ulus devletlerin oluşumundan sonra kent yönetiminin uyguladığı bir politikadır. Ankara bağlamında bu görevleri üstlenen mekânlardan biri de Hacı Bayram Veli Müzesi'dir.

Ankara'nın Hamamarkası bölgesinde bulunan müze, üç adet atıl konağın mirası üzerine şekillenmiştir. Hamamarkası, Hamamönü ve İç Kale ile Ankara'nın geleneksel konut dokusunun en yoğun olduğu yerdir. Bu önemine istinaden kurgulanan müzenin mimari açıdan bölgenin formuna uyum sağlaması dikkate alınmıştır. Hacı Bayram Üniversitesi Tarih Bölümünden Esmâ Reyhan, Nasrullah Uzman, Tülin Cengiz ve Halim Kılıç'ın öneri ve görüşleriyle kurgulanan müzenin ilk çalışmalarına 2020 yılında başlanılmış ve 11 Ekim 2022 tarihinde açılışı gerçekleştirilmiştir.

Kent kimliği bağlamında Hacı Bayram Veli Müzesi konumu, formu, tasarımı ve hikayesiyle Ankara'ya katkı sağlamaktadır. Hacı Bayram Veli'nin kültü üzerine inşa edilen müze kentlilere ve dışarıdan gelen ziyaretçilere tematik bir anlatım sunmaktadır. Ankara, Ahilik, Hacı Bayram Veli, Bayramilik gibi temalar ışığında ziyaretçilerine kronolojik ve bağlamsal anlatım sağlamaktadır. Esas aktör olan Hacı Bayram Veli, müzede farklı perspektiflerle değerlendirilip tek düzelikten kurtarılmıştır. Bu anlamda müze ziyaretçilerine Hacı Bayram Veli kimliğini farklı boyutlarıyla gösteren bir mekân durumundadır.

Açıklama: Hacı Bayram Veli Müzesi



Açıklama: Hacı Bayram Veli Müzesi iç mekânı.



Müze etrafıyla bütünlük oluşturmaktadır. Tarihi bir mekân üzerinde tasarlanan müzenin yeniden inşasında bölgenin mimari formu gözetilerek Ankara taşının kullanılması, çatı kısmında ahşap formun öne çıkarılması ve geleneksel eski Ankara ev modelinin tasarlanması güçlü bir kimlik emaresi oluşturmuştur. Bu durum mekân-tarih etkisini güçlendirirken, Hacı Bayram Veli Müzesi'ni şehrin hafıza mekânları arasına eklemiştir.

Açıklama: Hacı Bayram Veli Müzesi İç Mekân



Müzeler koleksiyonlarıyla ya da hikayeleriyle canlı kalmaktadırlar. Bu hikâyenin doğru ve anlamlı şekilde ziyaretçilere aktarılması için çeşitli araçlar kullanılmaktadır. Bu araçlar verilerek istenilen mesajı ileten unsurlardır. Hacı Bayram Veli Müzesi'nin sahip olduğu tematik salonlar ve Hacı Bayram Veli'ye ait koleksiyonlar Ankara'nın geçmişini hatırlamaya, geçmişin izlerini aktarmaya, Hacı Bayram Veli mirasını farklı açılardan geleceğe taşımaya imkân sağlamaktadır. Bu hususlar dikkate alındığında Hacı Bayram Veli Müzesi, isimlendirmesi, mimarisi, konumu ve tematik yapısıyla Ankara'da kimlikli mekânlara örnek teşkil etmektedir.

3.4.Hacı Bayram Veli Evi

Her şehir evlerden, binalardan, cadde ve sokaklardan meydana gelir. Kamusal alanların haricinde evlerden oluşan özel alanlar şehirlilerin yaşadığı anlamlı mekânlardır. Turgut Cansever, Osmanlı şehrine atıfta bulunarak her evin bir şahsiyete sahip olduğunu ileri sürer (Cansever, 1999, 511). Bulduğu konumu, komşusuna olan mesafesi, ahşap ya da kagir oluşu, cumba, sundurma, bahçe gibi alanlarıyla şehir içerisindeki evler, canlı ve kimliktir. Bireylerin doğduğu, büyüdüğü, hayatını idame ettirdiği, savaştığı-barıştığı, birçok duyguyu ilk defa tattığı mekân olan evler, şehirlerin silüetini süslemektedir. Bulduğu kente etkisi bağlamın evlin ilk göze çarpan özelliği hangi malzemeyle inşa edildiğidir.

Evlerin yapı malzemesi, insanların dünyaya nasıl baktığını anlamak açısından bizlere ipuçları vermektedir. Taş, ahşap ve toprağın işlevi bu noktada devreye girmektedir. Her ne kadar literatürde bölgenin iklim ve bitki özelliklerine paralel olarak yapı malzemesinin tercih edildiği yazılsa da bu malzemeler kimi zaman siyasi iradenin gücünü ya da felsefesini yansıtabilmektedir. Eski Mısır'dan günümüze kalan eserler değişmeye direnen, ebedi kalmayı amaçlayan ve mutlak bir güce sahip firavunun dünya görüşünün tezahürüydü. Diğer taraftan Osmanlı'da yaygın olarak kullanılan ahşap malzeme ise geçici olmayı, bu dünyadan geçmeyi, mutedil yaşamayı simgelemektedir. Bu tasavvur göz önüne alınarak Osmanlı'da standart bir yapılaşmadan ziyade doğaya uygun, insanların ihtiyaçlarına göre şekillenen, gerektiğinde yeni binaların eklendiği, ya da eskiyen binaların restore edildiği ya da tamamen yıkılarak yenilediği canlı bir sistem söz konusudur. Bu sistemle şehirler, değişen ve gelişen kültürel hayatın taleplerine göre yeniden kurgulanan canlı bir organizma olarak varlığını devam ettirmektedir (Cansever, 1999, 514).

Mimari özelliklerinin yanı sıra bir evi şehir içinde farklı ve görünür kılan unsurlardan bir diğeri, içinde doğan, yaşayan ve toplum için önemli işler yapan kişilerden ileri gelmektedir. İstanbul'da Tevfik Fikret'in evi, Selanik'te Mustafa Kemal Atatürk'ün evi, Kastamonu'da Rıfat Ilgaz'ın, Diyarbakır'da Ziya Gökalp ve Cahit Sıtkı Tarancı'nın doğup hayatlarının belirli sürelerini geçirdiği evler, buldukları şehirlere kimlik katmaktadır. Din, tarih, edebiyat, sanat vb. alanlarda katkı sağlayan isimlerin yaşadığı evler zaman içerisinde müzeleştirilerek halka açık hale getirilmiştir. Ankara bağlamında kente kimlik katan mekânlardan biri de Hacı Bayram Veli'nin doğup büyüdüğü evdir.

Yukarıda da belirtildiği üzere , literatürdeki genel kabule göre Hacı Bayram Veli, k 1350 yılında -Orhan Gazi dönemine tekabül eden bu yıllarda- Ankara'nın kuzeyinde yer alan Solfasol (Zülfazl) köyünde dünyaya gelmiştir.

Açıklama: Hacı Bayram Veli'nin Evi (Restorasyon Öncesi)



Açıklama: Hacı Bayram Veli'nin Evi (Günümüz)



Kaynak: Yazar Tarafından Fotoğraflanmıştır.

Bir çok restore süreci geçiren Hacı Bayram Veli Evi, son olarak 2023 yılında Altındağ belediyesi tarafından yenilenmiştir. Atıl binaların yıkılması, ev ve yanındaki caminin yenilenmesi, bölgenin inanç merkezi özelliğinin gün yüzüne çıkarılması gibi amaçlar doğrultusunda başlatılan girişim tamamlanmış olsa da henüz resmi bir açılış gerçekleştirilmemiştir. Bölgenin mimari dokusu göz önüne alınarak Hacı Bayram Veli'nin evi yenilenmiş, oluşturulmaya çalışılan külliye mantığına uygun olarak evin etrafında farklı işleve sahip mekânlar tasarlanmıştır. Bu girişimler bölgeye ziyaretçi çekeceği gibi Hacı Bayram Veli kültürünü de görünür kılacaktır.

Hacı Bayram Veli'nin temsilcisi olduğu ev aracılığı ile hem bölge hem de Ankara kimlik kazanmaktadır. İçinde doğduğu, hayatının bir bölümünü geçirdiği, sosyal ve kültürel hayata tesirde bulunduğu bu ev, mekân olarak birey-mekân, kent-mekân ilişkisinin izlerini taşıyan, Hacı Bayram Veli imgesini görünür kılan Ankara'nın kimlikli yerlerinden biridir.

Sonuç

Araştırmanın başında da belirtildiği gibi bir mekânda yürümenin felsefesi vardır. Kültürün, ideolojinin, geleneğin, tarihin temsilcisi olabilen mekânlarda yürümek, insanların geçmişle bağ kurmasına vesile olabilmektedir. Ankara bağlamında geçmişle, kültürle ve tarihle bağ kurulabilen mekânların birkaçının Hacı Bayram Veli kültürle temsil edildiği görülmüştür.

Kentsel kimliğin oluşumu ve sürdürülebilirliği, yalnızca fiziki yapıların toplamı değil; aynı zamanda tarih, kültür, hafıza ve anlamın iç içe geçtiği temsili alanlarla yakından ilişkilidir. Bu çalışma, Hacı Bayram Veli'nin Ankara'daki kent kimliği üzerindeki etkisini, onu temsil eden mekânlar üzerinden analiz ederek, birey-mekân, kimlik-temsil, kültür-hafıza ilişkilerini disiplinlerarası bir yaklaşımla sorgulamıştır. Elde edilen bulgular, Hacı Bayram Veli figürünün yalnızca tarihsel bir şahsiyet değil, aynı zamanda Ankara'nın manevi ve kültürel sürekliliğini taşıyan, çok katmanlı bir simge olduğunu göstermektedir. Bu temsilin mekânsal düzlemde nasıl yapılandığı ise, çalışmanın en dikkat çekici yönlerinden birini oluşturmaktadır.

Ankara'nın kalbinde yer alan *Hacı Bayram Veli Camii ve Türbesi*, sadece bir ibadet alanı olmanın ötesinde, tarihsel sürekliliğin mekânsal bir temsiline dönüşmüştür. 15. yüzyıldan bu yana varlığını sürdüren bu yapı, hem dini hem de kültürel kimliği bünyesinde barındırmakta; aynı zamanda Augustus Tapınağı ve Ankara Kalesi gibi tarihî yapılarla birlikte şehrin çok katmanlı kimliğini gözler önüne sermektedir. Caminin mimari yapısı, etrafındaki sivil alanlarla kurduğu ilişki ve sürekli ibadet ve ziyaret pratiğiyle, Hacı Bayram Veli'nin hem dini hem de sosyal boyutunu yaşatan bir çekim merkezi hâline gelmiştir. Bu mekân, kolektif belleğin canlı tutulduğu bir hafıza sahası olma özelliğiyle Ankara'nın kimliğinde temel bir yer edinmektedir.

Hacı Bayram Veli Üniversitesi, adını taşıdığı şahsiyetin düşünsel mirasını, çağdaş bilgi üretimiyle buluşturan bir yapıdır. Üniversite, hem kurumsal kimliği hem de mekânsal konumlanışı ile Hacı Bayram Veli kültürünü modern kent yaşamı içinde yeniden üretmekte ve bu üretimi topluma yaymaktadır. Adlandırma üzerinden gerçekleştirilen bu temsil biçimi, kentsel ideolojinin mekânsal kodları açısından da önemlidir. Hacı Bayram Veli'nin isminin bilimsel ve kamusal bir alanda yaşatılması, kültürel mirasın yeniden anlamlandırılmasını ve güncel bağlamda görünür olmasını sağlamaktadır. Üniversite bünyesinde düzenlenen etkinlikler, yayınlar ve öğrenci hareketliliği, bu temsiliyetin yalnızca sembolik değil, aynı zamanda etkin ve dönüştürücü bir karaktere sahip olduğunu göstermektedir.

Hacı Bayram Veli Müzesi, kültürel mirasın anlatılaştırıldığı, hafızanın kurumsallaştırıldığı ve görsel/tarihsel belgelerle desteklendiği bir mekân olarak öne çıkmaktadır. Modern müzecilik anlayışı çerçevesinde tasarlanan bu yapı, tematik sunumları, mimari uyumu ve bölge ile kurduğu bağ sayesinde Ankara'nın kültürel kimliğine katkıda bulunmakta; ziyaretçiye hem didaktik hem de duygusal bir deneyim sunmaktadır. Müzeler, yalnızca geçmişin izlerini muhafaza eden değil, aynı zamanda bugünü anlamlandıran ve geleceğe dair bir perspektif sunan hafıza alanlarıdır. Hacı Bayram Veli Müzesi de bu yönüyle, kentin geçmişini güncel anlatımla geleceğe taşıyan bir kültürel köprü işlevi görmektedir.

Hacı Bayram Veli'nin doğup büyüdüğü ev, kentsel kimlik bağlamında özel alanların kamusal temsile dönüştürülmesinin bir örneğidir. Ev, mekânın simgesel gücünü en sade haliyle yansıtarak, bireyin hayatıyla şehrin kimliği arasında doğrudan bir ilişki kurmaktadır. Yapının restore edilmesi, çevresiyle bütünleşik bir kentsel düzenleme ile yeniden kamusallaştırılması, hem kültürel mirasın korunması hem de temsiliyetin

somutlaştırılması açısından önemlidir. Bu yapı, Hacı Bayram Veli'nin gündelik yaşamına, karakterine ve manevi gelişimine dair ipuçları taşıyarak, ziyaretçiye figürü tarihsel bağlamda daha kişisel bir düzlemde tanıma imkânı sunmaktadır.

Ancak tüm bu temsiliyetin etkili olabilmesi, sadece mekânsal üretimle sınırlı kalmamalıdır. Nitekim yapılan gözlemler ve değerlendirmeler, Hacı Bayram Veli'nin temsiliyetinin Ankara'da belirli bir bölgeye, özellikle Ulus çevresine yoğunlaştığını ve bu yoğunlaşmanın diğer temsil mekânlarını gölgede bırakabileceğini ortaya koymuştur. Ayrıca sokak isimleri, toplu taşıma durakları, meydanlar gibi gündelik hayatın akışında doğrudan yer alan alanlarda Hacı Bayram Veli imgesinin yeterince temsil edilmemesi, kentsel hafızada parçalanmalara neden olmaktadır. Bu durum, kamusal alanda sürdürülebilir bir temsil için kapsayıcı ve stratejik bir mekânsal planlamanın gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, Hacı Bayram Veli, Ankara kent kimliğinde tarih, kültür, din ve düşüncenin kesişiminde yer alan merkezi bir figürdür. Camii ve Türbe, Üniversite, Müze ve Ev gibi mekânlar aracılığıyla bu figürün farklı düzlemlerde temsil edilmesi, kentte çok boyutlu bir kimlik inşasına olanak tanımaktadır. Bu temsilin sürdürülebilir ve kapsayıcı hale gelebilmesi için, temsiliyetin yalnızca belirli mekânlarla sınırlı tutulmaması; kent bütününe yayılarak farklı sosyal gruplara ve mekânsal katmanlara nüfuz etmesi gerekmektedir. Böylelikle, Ankara'nın kültürel dokusunu derinleştirecek, yerel kimliğini güçlendirecek ve küresel homojenleşmeye karşı bir direnç noktası oluşturacak bir kent hafızası inşa edilebilir.

Kaynaklar

- Akış, Tonguç. “Gündelik Hayat ve Kentsel Mekânlar: Yüksel Yaya Bölgesinde Yürümek”, *Başkent Üzerine Mekân-Politik Tezler: Ankara'nın Kamusal Yüzleri*, ed. G. A. Sargın. 77-118. İstanbul: İletişim Yayınları, 2009.
- Azamat, Nihat. “Hacı Bayrâm-ı Veli”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*.14/ 442-447. İstanbul: TDV Yayınları,1996.
- Azaryahu, Maoz. “The Purge of Bismarck And Saladin: The Renaming of Streets In East Berlin and Haifa, A Comparative Study In Culture-Planning”. *Poetics Today*. 13/2 (Summer 1992), 351-367.
- Azaryahu, Maoz. “The Power of Commemorative Street Names”. *Environment and Planning D: Society And Space*. 14/3 (June 1996), 311-330. <https://doi.org/10.1068/d140311>
- Balshaw, Maria. vd. *Urban Space and Representation*. London: Pluto Press, 2000.
- Başkan, Seyfi. *Hacı Bayram Veli Külliyesi*. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, 2020.
- Bayrakdar, Oğuz Kağan. “The Russian Influence on the Formation of Baku's Urban Identity”. *Rusya Araştırmaları Dergisi*, 12/ (Aralık 2024), 97-126. <https://doi.org/10.48068/rusad.1552998>
- Bayramoğlu, Fuat. *Hacı Bayram-I Veli (Yaşamı-Soyu-Vakfı)*. 1 Cilt:1, 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi,1989.
- Bayramoğlu, Fuat. *Hacı Bayram-I Veli (Yaşamı-Soyu-Vakfı)*.2 Cilt, 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.
- Bilgin, İhsan. vd. “Meydanların Varoluş ve Yokoluş Nedenleri”. *Mimarlık*, 35/2 (1997), 36-47.
- Carmona, Matthew. *Public Places Urban Spaces: The Dimensions of Urban Design*. Second Edition. Oxford: Elsevier, 2010.
- Cansever, Turgut. “Osmanlı Şehri”, *Osmanlı*. 5/ 509-527. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999.

- Gökgür, Pelin. *Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2008.
- Gros, Frederic. *Yürümenin Felsefesi*. Çev. Albina Ulutaşlı. İstanbul, 2022.
- Hasol, Doğan. *Mimarlık Sözlüğü*. İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayını, 1979.
- Keskin, Necat. “Kentlerde Yeni Bellek Mekânları: Kent Müzeleri”. *Folklor/Edebiyat*, 20/79 (2014), 25-39.
- Kızılder, Hamdi. “Osmanlılarda İlk Yerel Manevi Oluşum: Hacı Bayram Veli Ve Bayramiyye Ekolünün Anadolu’ya Etkisi”, *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 32 (2012), 67-80. https://doi.org/10.1501/OTAM_0000000603
- Krier, Rob. *Urban Space*. London: Acedemy Editions, 1984.
- Maciocco, Giovanni. Vd. *People And Space:New Forms of Interaction in the City Project*, Urban and Landscape Perspectives, cilt 5. Dordrecht: Springer, 2009.
- Madanipour, Ali. “Why Are The Design and Development of Public Spaces Significant For Cities?”. *Environment and Planning B: Urban Analytics and City Science* 26/6 (December 1999), 879-891. <https://doi.org/10.1068/b260879>
- Malinowski, Bronislaw. *Büyük, Bilim ve Din*. çev. Saadet Özkal. İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 1990.
- Bozkurt, Nebi. “Medrese”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 28/ 323-327. Ankara: TDV Yayınları, 2003. 2003.
- Nora, Pierre. *Hafıza Mekânları*. Çev. Mehmet Emin Özcan. Ankara: Dost Kitabevi, 2006.
- Soydaş, Nurgül. vd. “Kent Kimliğinin Yansıtılmasında Müzelerin Kentsel İletişim Bağlamında Değerlendirilmesi”. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*. 34/ (2020), 377-398. <https://doi.org/10.31123/akil.780956>
- Şentürk, Ünal. “Mekân Sadece Mekân Değildir: Kentsel Mekânın Yeni Tezahürleri”. *Doğu – Batı Düşünce Dergisi*. 67/ (2014), 85-106.
- Wusten, Herman Van Der. “A Warehouse of Precious Good: The University in Its Urban Context”, *The Urban University And Its Identity*, ed.Herman Van Der Wusten. 1-13. Amsterdam: Springer, 1998.
- Yavuz, Mehmet. “Batı Medeniyetinde Üniversite Kurumunda Yaşanan Dönüşümü Anlamak: Metodolojik Bir Okuma Denemesi”. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*. 2/ (2017), 211-220.
- Yazıcıoğlu Halu, Zeynep. *Kentsel Mekân Olarak Caddelerin Mekânsal Karakterinin Yürünebilirlik Bağlamında İrdelenmesi: Bağdat Caddesi Örneği*, İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Yılmaz Yıldırım, Demet. vd. “Dini Yapılar Ve Kent Kimliği İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme: Trabzon Örneği”. *İdealkent*. 11/31 (2020), 1856-1881. <https://doi.org/10.31198/idealkent.769504>

Extended Abstract

Frederic Gros states that walking constitutes a philosophy. Thinkers such as Nietzsche, Rousseau, Thoreau, and Rimbaud regarded walking not merely as a physical activity but as an existential necessity. Walking provides individuals with a sense of freedom and directs them sometimes to rural, sometimes to urban spaces. Initially a random and unscheduled activity, this act has become, with modernism, a systematic activity conducted at specific times and in specific locations. In this context, the city and urban spaces have emerged as tools that guide individuals’ movements.

Urban space is a concept that defines the physical environment within settlements. According to Madanipour, these spaces, found in towns, cities, and rural areas and easily accessible to individuals, have various functions and shape the dynamics of urban life. Urban spaces, through their physical and socio-cultural characteristics, contribute to the perception—namely the readability—of a city. In this context, spaces planned by authorities or those that have gained prominence within the urban identity over time directly affect the social structure

and urban life. Ankara, the capital of Turkey, is among the cities that encompass urban spaces with various functions and contain spatial elements that are determinative of the city's identity.

The story of a city can be read through its spaces. This narrative can also be observed in Ankara, which has a deep-rooted history and still maintains its significance today. Ancient ruins, architectural forms from the pre-Ottoman and Ottoman periods, structures reflecting the Republican era, and transformations in line with modern and postmodern concepts manifest themselves as identity elements in the city's silhouette. In this regard, Plato's statement comes to mind: "A city is composed of different kinds of men; similar people cannot bring a city into existence." Based on this approach, it is not surprising to encounter heterogeneous urban diversity in Ankara, as in other cities. The message these spaces wish to convey, the myth they aim to construct, or the ideological view they reflect, makes them unique and distinct. One of the factors causing diversity in spatial representation in Ankara is Hacı Bayram Veli.

Hacı Bayram Veli, who according to general consensus was born in the first half of the 14th century, in 1350, in the village of Solfasol in Ankara, became one of the region's prominent Sufi figures and gained a place in society. Over time, Hacı Bayram, who became associated with the *Ahi/Ahilik* tradition, received education in both religious and positive sciences and rose to the rank of a professor. Alongside this, with the invitation of Somuncu Baba, Hacı Bayram entered a new path, and his way of life eventually turned into a doctrine and was united under the Bayrami order. As Hacı Bayram's influence rapidly spread in the region, he drew the attention of the Ottoman administration; however, it was concluded that the rising image of this figure in society posed no threat to the state. In this vein, the number of followers of the order quickly increased, and he came to the fore in society as a revered figure. Questions such as "What does Hacı Bayram Veli represent?", "Which doctrine/ideology/thought is reflected by the Hacı Bayram Veli culture transmitted to the present through spaces?", "Can the Hacı Bayram Veli tradition be transmitted through spaces?", and "Which identity is more prominent when Hacı Bayram Veli is mentioned in Ankara?" continue to occupy researchers. The topic of this study has been drawn within the framework of such questions.

For the residents of Ankara and visitors from outside the city, Hacı Bayram Veli is a defining element of the city. In different parts of the city, through various spaces, the Hacı Bayram Veli culture is conveyed to society. In general, in Turkey, and specifically in Ankara, Hacı Bayram Veli represents *Ahilik*, religious and worldly education, Sufism, moderate living, industriousness, and just behavior. The transmission of such a figure to society through spaces corresponds to the identity intended to be constructed. Considering the usability, visibility, and public accessibility of spaces, the Hacı Bayram Veli Mosque and Tomb have emerged as the main locations that convey and represent this Hacı Bayram Veli cult in Ankara. The legacy of Hacı Bayram Veli, combined with the importance of the site as a place of worship, has inevitably transformed it into a powerful center.

Moreover, Hacı Bayram Veli is also represented through "naming" practices. Hacı Bayram Veli University and Hacı Bayram Veli Museum are examples of such spaces established through naming and embedded in the city's identity. Institutions such as universities and museums, which primarily address the dynamic segments of society, are inherently subject to constant motion based on interests and needs. In particular, the annually renewed student in universities and the research conducted by academics both within and outside the institution contribute to the prominence of these establishments. Accordingly, through naming, Hacı Bayram Veli University and Museum reach tens of people and contribute to making this name more accessible. As a result of this study, it was concluded that these spaces have a role in shaping the urban identity of Ankara.

The houses of individuals who have become part of the public consciousness and gained fame in fields such as literature, art, science, architecture, and the military are also made visible in cities as defining elements. Moreover, various initiatives are carried out by administrations to highlight these images in the public sphere, in parallel with the official ideology and overarching identity. The house in which Hacı Bayram Veli was born and raised is also given as an example of such spaces. Ultimately, the meaning carried by the house has been conveyed to visitors and has found significance in the urban identity.

As a result of this study, it was determined that the image of Hacı Bayram Veli is prominently manifested in the urban identity of Ankara, which is shaped by the influence of many dynamics. This image has been made visible in the social sphere through various spaces and intermediaries. Represented through spaces such as the mosque, tomb, university, museum, and house, Hacı Bayram Veli is one of the defining elements of the city.